

Андрій Харук

ВЕЛИКА ВІЙНА: ПЕРШИЙ ЕТАП

**«До бою, панове!
Без страху — на смерть, за життя!»**

Запис, зроблений у фейсбуку
на світанку 24 лютого 2022 року
молодим офіцером 95-ї окремої
десантно-штурмової бригади

Коли я пишу ці рядки, почався п'ятсот двадцять третій день десятилітньої війни, яка тягнеться століттями. В нашій роботі ми не будемо заглиблюватись в історію екзистенційного протистояння України і Росії, яке дійсно триває не одне століття. Обмежимося лише констатацією того факту, що нинішня російсько-українська війна розпочалась понад дев'ять років тому, в лютому 2014 року. Вторгнення ж, яке почалося 24 лютого 2022 року, стало її черговим етапом, який має всі шанси перерости у Третю світову війну.

Першим актом цієї російсько-української війни стала анексія Криму. Окрилене цією легкою перемогою російське військово-політичне керівництво спробувало розвинути успіх. Воно інспірувало проголошення сепаратистських (а, точніше, — колаборантських) «народних республік» у низці областей Сходу і Півдня України. В більшості випадків (як, наприклад, в Харкові й Одесі) ці виступи були швидко придушені. Однак прихильникам «русского мира» вдалось здобути владу на частині території Донецької та Лугансь-

кої областей. 14 квітня 2014 року українською владою була оголошена Антитерористична операція (АТО) на Донбасі. В певний момент українські війська були, здавалося б, за крок від ліквідації цих «ракових пухлин», але втруtilась Росія. Вона від самого початку підтримувала сепаратистські рухи ідеологічно, кадрово (надсилаючи бойовиків та військових фахівців) і матеріально (через постачання озброєння). Але наприкінці серпня 2014 року Росія перейшла до безпосереднього військового втручання, ввівши на Донбас свої батальйонні тактичні групи. Поступово бойові дії перейшли в позиційну стадію. 30 квітня 2018 року АТО була переформатована в Операцію об'єднаних сил (ООС).

Упродовж років позиції українських військ та незаконних збройних формувань «народних республік» були одні навпроти інших. Бойові дії зводились, в основному, до обстрілів, рейдів розвідувально-диверсійних груп і спроб відтіснити противника на окремих ділянках фронту, зайнявши вигідніші позиції. Збройні Сили України (точніше, Сили оборони — оскільки, крім Збройних Сил до їх складу входять Національна гвардія, Державна прикордонна служба та низка інших формувань) поступово посилювались новим озброєнням й підготовленими кадрами. Однак темпи цього посилення (особливо закупівлі нових озброєнь) через складне економічне становище країни не були високими. З іншого боку, військовий та економічний потенціали України і сепаратистських «республік» були непорівнянними. Не має сумніву, що якби сепаратисти залишились з Україною сам на сам, Україна легко здобула б перемогу і відновила свою територіальну цілісність. Однак за спинами Донецької та Луганської «республік» маячила тінь Росії з її військовою потугою, ядерною зброєю і непередбачуваним лідером Владіміром Путіним.

Ескалація

Переговори, які велись у Мінську паралельно зі збройним протистоянням, систематично заходили в глухий кут. Головною причиною було вперте невизнання Росією себе стороною конфлікту та намагання змусити Україну вести прямі переговори з представниками Донецької та Луганської «республік». Для Києва ж такі переговори були неприпустимими, оскільки де факто означали б визнання цих маріонеткових утворень і відмову від суверенітету над цими територіями. Вибори навесні 2019 року, за результатами яких президентом України було обрано Володимира Зеленського, породили в росіян сподівання, що українська сторона піде на поступки. Адже одним з гасел виборчої кампанії майбутнього президента було припинення війни. Однак ці сподівання не справдились. Тож Росія взяла курс на нагнітання напруженості, сподіваючись силовим тиском змусити Україну піти на поступки.

Російські і белоруські формування на навчаннях «Запад-2021»

Аналізуючи перебіг подій, можемо стверджувати, що загострення, яке могло в будь-який момент перейти в стадію прямого збройного втручання Росії, почалось приблизно за рік до повномасштабного вторгнення. З березня 2021 року бойовики самопроголошеної «ДНР» заявили, що отримали дозвіл на застосування «упереджувального вогню на знищення» по позиціях Збройних Сил України. Голова української делегації Тресторонньої контактної групи з врегулювання ситуації на Донбасі Леонід Кравчук назвав такі заяви зривом Мінських домовленостей. Значно почастишали випадки обстрілу українських позицій, які супроводжувались загибеллю українських військових. Водночас Росія почала стягувати до кордонів з Україною війська, мотивуючи це підготовкою до навчань «Запад-2021» — хоча самі навчання були заплановані аж на вересень. Назагал для росіян це є типовою практикою — маскувати проведенням військових навчань підготовку до вторгнення. Згадаймо, хоча б, серпневу п'ятиденну війну з Грузією, якій передували великомасштабні навчання «Кавказ-2008». Навчання ж під назвою «Запад-2021» мали стати безпрецедентними за своїм розмахом. 30 березня 2021 року тодішній Головнокомандувач Збройних Сил України генерал-полковник Руслан Хомчак заявив, що вздовж кордону з Україною вже зосереджено 28 російських БТР (на території Ростовської, Брянської, Воронежської областей, а також в окупованому Криму).

Ескалація російських воєнних приготувань призвела до значного посилення дипломатичної активності між Україною, США, Європейським Союзом та Росією. Відповідь Росії на звинувачення в підготовці до агресії була стереотипною. З одного боку, російські посадові особи стверджували, що усі військові заходи проводяться на власній території в межах суверенного права на оборону. З іншого

— висувались зустрічні звинувачення на адресу української сторони на кшталт втрати керівництвом контролю над збройними підрозділами на лінії зіткнення, «обстрілів» мирного населення Донбасу тощо. Ескалація із суші перемістилась у повітряний простір, де почали фіксуватись випадки вторгнення російських вертольотів в повітряний простір України, та на море. Росія перекинула на Азовське море додаткові катери з Каспійської флотилії. В ніч з 14 на 15 квітня трапився інцидент в Азовському морі між трьома українськими катерами, які супроводжували цивільні судна, та шістьма кораблями й катерами російської Берегової охорони. До застосування зброї тоді не дійшло, але 15 квітня Росія оголосила про закриття з наступного тижня до жовтня 2021 року частини акваторії Чорного моря в напрямку Керченської протоки для військових кораблів та державних суден інших країн під приводом військових навчань. Це було грубим порушенням права на свободу судноплавства, гарантованого Конвенцією ООН з морського права.

Російські танки на білоруському полігоні напередодні широкомасштабного вторгнення

За даними Міністерства оборони США, Росія станом на 20 квітня 2021 року зосередила вздовж кордонів з Україною вже більше військ, ніж у 2014 році. Однак російське керівництво поки вирішило не вдаватись до відкритого вторгнення. Міністр оборони Сергій Шойгу заявив, що «перевірка бойової готовності» військ Південного та Західного військових округів завершена і з 23 квітня військові частини повертаються у місця постійної дислокації.

Військово-політичне керівництво України вживало певних заходів у відповідь на зростання російської загрози — прискорення формування територіальної оборони, проведення протидиверсійних навчань тощо. Але найбільше значення мали кадрові зміни у вищому керівництві Збройних Сил. 27 липня 2021 року Головнокомандувачем ЗС України став генерал-майор (з 24 серпня 2021 року — генерал-лейтенант, з 4 березня 2022 року — генерал) Валерій Залужний. Наступного дня начальником Генерального штабу ЗС України призначили генерал-майора (з 24 серпня 2021 року — генерал-лейтенант) Сергія Шапталу. Обидва вони належать до офіцерів нової формації, кар'єра яких будувалась вже за часів незалежності України. Обидва здобули гарну військову освіту та мають величезний воєнний досвід. Так, Валерій Залужний із липня 2014 року командував сектором «С» в АТО (цей сектор охоплював північні райони Донецької та західні райони Луганської областей). Сергій Шаптала, ще у званні полковника, у 2014–2017 роках командував 128-ю гірсько-піхотною бригадою. Він безпосередньо брав участь у боях за Дебальцеве, а 18 лютого 2015 року був удостоєний звання Героя України. Напевно, не можна було обрати більш підходящих кандидатів для підготовки Збройних Сил України до великої війни, ніж ці два офіцери.

Валерій Залужний та Сергій Шантала

Тим часом Росія продовжувала підготовку до вторгнення. В політичному плані Путіну вдалось добитися повного підпорядкування Білорусі, очолюваної диктатором Александром Лукашенко. Ми не будемо заглиблюватись у перипетії цього процесу, лише констатуємо факт: спокійний північний кордон України тепер перетворився на потенційну лінію фронту. Підтвердженням цього стали спільні російсько-білоруські навчання «Запад-2021» — найбільші військові навчання в Європі з часу розпаду СРСР. Вони проводились з 10 по 15 вересня 2021 року на 9 полігонах Росії та 5 Білорусі, а також в акваторії Балтійського моря. У навчаннях, за офіційними даними, взяли участь близько 200 тисяч військовослужбовців. За легендою, на навчаннях відпрацьовувалось ведення оборонної операції з переходом у контрнаступ: відбиття нападу ворога, втягування його у «котли», оточення, знищення

та перехід у наступ. Якщо відкинути перший етап (відбиття нападу ворога), то приблизно так і намагались діяти російські війська після початку повномасштабного вторгнення в Україну. Крім того, навчання дали привід і можливість перекинути до кордону з Україною значні сили.

Відносно затишшя на лінії фронту в Донбасі тривало до кінця жовтня — початку листопада, коли знову почастішали взаємні обстріли. За даними спостерігачів ОБСЄ, режим припинення вогню почали порушувати вдвічі частіше, ніж у 2020 році (за період із вечора 29 жовтня до вечора 31 жовтня режим припинення вогню в Донецькій області було порушено 988 разів, а в Луганській — 471 раз).

Це знову супроводжувалось наростанням дипломатичної активності, причому часто в безпрецедентних формах. Скажімо, 2–3 листопада Москву відвідав директор ЦРУ Вільям Бернс. В переговорах з очільниками російської розвідки він доніс до Кремля стурбованість президента США Джо Байдена ситуацією на кордоні з Україною. Але Росія продовжувала військові приготування. На початку листопада цей процес змусив американську владу попередити ЄС, що Росія може планувати вторгнення в Україну. Реакція російської влади на ці сигнали була передбачуваною. Речник президента РФ Дмитрій Песков спростував звинувачення в бік Росії, натомість заявивши, що це Україна «планує агресивні дії проти Донбасу». Він також закликав НАТО припинити «зосередження військового кулака» біля кордонів Росії та припинити озброювати Україну сучасною зброєю. А начальник Генерального штабу Збройних сил РФ Валерій Герасимов заявив, що постачання зброї в Україну «підштовхують українську владу до різких і небезпечних кроків. Будь-які провокації української влади шляхом примусового врегулювання проблем Донбасу будуть придушені».